

Wielkość ruchu turystycznego w Kampinoskim Parku Narodowym

Katarzyna Dzioban

Abstrakt. Kampinoski Park Narodowy jest najcenniejszym ekosystemem leśnym położonym na Mazowszu i stanowi dużą atrakcję przyrodniczą i turystyczną. Jest miejscem realizacji różnych aktywności rekreacyjnych i turystycznych mieszkańców Warszawy. Celem artykułu jest przedstawienie wielkości ruchu turystycznego w tym parku oraz metody jego pomiaru. Od wielu lat obserwuje się dużą presję turystyczną na obszarach chronionych. Wiedza na temat odwiedzających jest zwykle rozproszona i połowiczna. Wynika to przede wszystkim z trudności w rejestracji ruchu turystycznego szczególnie na obszarach „otwartych”, a więc łatwo dostępnych z różnych miejsc wejścia. Dobrym przykładem takiego terenu jest właśnie Kampinoski Park Narodowy, w którym określenie liczby osób odwiedzających wydaje się być praktycznie niemożliwe. W ramach prowadzonych badań, oszacowanie wielkości ruchu turystycznego w KPN przeprowadzono zgodnie ze specjalnie opracowanym w tym celu algorytmem. Obliczenie przeprowadzono w dwu wersjach. W pierwszej z nich przyjęto, że w ciągu całego roku możliwe było zwiedzanie parku każdego dnia, a w drugiej, że w niektóre dni warunki pogodowe uniemożliwiają turystykę. Zakładając, że park może być odwiedzany każdego dnia w ciągu całego roku średnia liczba odwiedzających wynosi 532 102 osoby a maksymalna 964 867. Uwzględniając natomiast fakt, że z różnych względów park jest niedostępny w niektóre dni (średnio 44 w roku w okresie badań) odpowiednie wartości wynoszą 429 140 i 864 464.

Słowa kluczowe: ruch turystyczny, park narodowy, odwiedzający

Abstract. The size of tourist traffic in Kampinoski National Park. Kampinoski National Park is the most valuable forest ecosystem located in Mazovia and it is a great natural and tourist attraction. It is the place of various recreational and tourist activities among tourist inhabitants of Warsaw. The aim of this article is to show the size of tourist traffic in the park and the methods of such measurement. There has been a lot of tourism pressure in protected areas for many years. Knowledge about the visitors is usually scattered and partial. This results mainly from the difficulty in registration tourist traffic especially in the „open” areas, easily accessible from various points of entry. A good example of such an area is Kampinoski National Park, where determining the number of visitors seems to be virtually impossible. A specially formulated algorithm was used to estimate the size of tourist traffic in KPN. Calculations were adopted in the two versions. The first one assumes that throughout the year it is possible to visit the park each day, and the second, that on certain days the weather conditions make it impossible. Assuming that the park can be visited every day during the whole year, the average number of visitors is 532 102 people and

maximum 964 867. Considering that for various reasons the park is not available on some days (an average 44 per year during the study period) appropriate values are 429 140 and 864 464.

Key words: tourist traffic, national park, visitors

Wstęp

Aktualna wiedza na temat natężenia ruchu rekreacyjno-turystycznego w Kampinoskim Parku Narodowym jest niewielka. Podaje się jedynie, że park charakteryzuje się jedną z większych frekwencji odwiedzających (ok. 1 mln w ciągu roku). (Partyka 2002, Osiński 2002). Liczba ta nie jest poparta jednak żadnym opisem sposobu jej szacowania. Brakuje, bowiem jednolitej metody obliczania parametru natężenia ruchu oraz procedury jego obserwacji na obszarze otwartego parku, do którego wejście jest możliwe z każdego punktu. Granice KPN są praktycznie otwarte na całej długości, umożliwiając wejście na jego obszar w dowolnym miejscu. Ułatwia to wyjątkowo rozległą penetrację pożądaną (szlakami) jak i niepożądaną (poza szlakami). Wszelkie próby obliczania frekwencji ograniczały się dotychczas do pojedynczych i jednodniowych badań ankietowych prowadzonych przez nadleśniczych i leśniczych na szlakach i polanach turystycznych oraz analizy liczby sprzedanych biletów do muzeum w Granicy oraz Centrum Edukacji w Izabelinie, a także zorganizowanych wycieczek zbiorowych, które były zgłoszone i zorganizowane na terenie parku. Wyrwykowe obserwacje opublikowała również Cieszewska (2009).

Parki Narodowe podają obliczenia szacunkowe na podstawie różnych sposobów rejestracji. W obliczaniu ruchu turystycznego stosuje się zwykle trzy rodzaje metod: pośrednie, bezpośrednie oraz metody wykorzystujące urządzenia mechaniczne i elektroniczne. Metody pośrednie polegają na zliczaniu śladów po osobach i samochodach przebywających na danym terenie w postaci wpisów do ksiąg gości, wnoszonych opłat za wejście lub parkowanie, wydanych zezwoleń na polowanie lub wędkowanie lub też na podstawie liczby biletów sprzedanych do ośrodków edukacyjnych. Metody bezpośrednie polegają na bezpośrednim zliczaniu osób przez obsługę terenu oraz obserwacje z powietrza. Z kolei mechaniczne i elektroniczne urządzenia pozwalają na zliczanie osób i samochodów. Każde z tych metod ma swoje wady i zalety (Kajala et al. 2007). W Polsce najczęściej stosowana jest pośrednia metoda zliczania turystów (Popko-Tomasiewicz 2002). Określanie liczby odwiedzających na podstawie sprzedawanych biletów przy punktach wejściowych do parków wydaje się być najprostszą metodą i równocześnie najbardziej wiarygodną, pod warunkiem, że ściśle wymaga się posiadania karnetu od wszystkich osób wchodzących do parku. Wprowadzenie biletów może być nieco trudniejsze lub wręcz niemożliwe w parkach „otwartych”, łatwo dostępnych z różnych miejsc wejścia. Doskonałym przykładem jest Kampinoski Park Narodowy. Inny problem to brak odpowiedniej liczby zatrudnionych pracowników, którzy egzekwowaliby bilety wstępu przez cały dzień i przez cały rok (Eagles 2001). Pojawia się również kwestia nieuczciwych odwiedzających, którzy mimo obowiązku płacenia, przechodzą przez wejścia unikając opłat. Niektóre parki szacują ruch turystyczny na podstawie liczby sprzedanych biletów do muzeów, obiektów edukacyjnych oraz tzw. obiektów specjalnych (tj. jaskinie, rezerваты), które są usytuowane na terenie parku. Postępowanie takie nie zawsze można uznać za dokładne, bowiem istotne znaczenie ma lokalizacja. Często zdarza się, że dla zorganizowanych grup lub nawet turystów indywidualnych

taki obiekt stanowi jedyny cel odwiedzin. Podobna sytuacja może powstać, gdy odwiedzający tylko przemieszczają się po parku i nie odwiedzają innych obiektów. W tego typu przypadkach oszacowana liczba turystów na podstawie liczby sprzedanych biletów wstępu obarczona jest sporym błędem.

Innym sposobem kontroli wielkości ruchu turystycznego w niektórych parkach jest liczenie turystów na szczególnie uczęszczanych szlakach turystycznych np. w Karkonoskim Parku Narodowym (Wieniawska 2002). Nie jest to sposób łatwy i możliwy do systematycznego stosowania, gdyż wymaga zaangażowania dużej i zorganizowanej grupy osób i wyboru odpowiedniego czasu rejestracji ruchu. Pora roku, dzień tygodnia, czas oraz warunki pogodowe mogą być decydujące dla uzyskanych wyników. Bardzo pracochłonny lub wręcz niemożliwy jest też sposób liczenia turystów codziennie podczas całego sezonu turystycznego. Sposób okresowej rejestracji turystów stosuje się zwykle w miejscach o szczególnej koncentracji. Są to zwykle obserwacje turystów w rejonie parkingów i przecinania się szlaków turystycznych. Dane o liczbie turystów korzystających z noclegów na terenie parku są przydatne i wykorzystywane szczególnie w parkach górskich, w których zlokalizowane są licznie schroniska. Przyjmuje się, że liczba osób wykazywana przez obiekty noclegowe cechuje się wysoką wiarygodnością z uwagi na formalności związane z zameldowaniem. Z drugiej strony, wielu turystów nie korzysta z noclegów, gdy ich pobyty w parku nie przekraczają jednej doby lub nocują na terenie otuliny parku i nie są wówczas rejestrowani.

Niektóre parki próbują pozyskać informacje o wielkości ruchu, analizując inne dane np. liczbę osób przewożonych wyciągami krzesełkowymi, czy liczbę osób na przejściu granicznym np. Szczawnica – Leśnica (Wróbel 2002) w Roztoczańskim PN. Ewidencjonuje się również turystów korzystających z usług przewodnickich po parku, a także bierze się pod uwagę liczbę wydanych licencji wędkarskich. Z kolei elektronicznymi urządzeniami stosowanymi w monitoringu ruchu turystycznego są np. loggery GSM rejestrujące trasę oraz prędkość poruszania się osoby odwiedzającej dany obszar. W rejestracji ruchu pomagają także czujniki ruchu stosowane w Tatrzańskim i Babiogórskim Parku Narodowym (Buchwał, Fidelus 2010). Stosunkowo niedawno Alejziak (2009) zaproponował nową metodę badania ruchu turystycznego, która opiera się na wykorzystaniu technologii telefonii komórkowej drugiej i trzeciej generacji tzw. metoda TeLSKART. Celem pracy było oszacowanie liczby odwiedzających Kampinoski Park Narodowy w ciągu roku.

Material i metoda

Badanie prowadzono na terenie całego parku w dni wolne od pracy. Zasadniczymi miejscami, w których systematycznie prowadzono rejestrację oraz przeprowadzono wywiady były parkingi: w Truskawiu, w Palmirach (przy cmentarzu), w Pociosie, w Dąbrowie Leśnej, w Opałeniu, w Dziekanowie, w Granicy oraz w Roztoce. Na pozostałych zwanych „innymi” prowadzono badania sporadycznie. Wybór ośmiu parkingów (tzw. „głównych”) spośród wszystkich zlokalizowanych w parku wynika z badań pilotażowych wskazujących, że są to najczęściej odwiedzane miejsca. Rejestrację ruchu prowadzono w godzinach 10-18. Dane niezbędne do oszacowania liczby odwiedzających uzyskano w rezultacie trzech różnych rodzajów pomiarów: całodzienne prowadzone w soboty, niedziele i dni świąteczne; całodzienne w dni powszednie w tych samych godzinach; punktowe, polegające na rejestrowaniu liczby samochodów w danym momencie czasu, parkujących na innych niż główne parkingach.

Pomiary całodienne prowadzono na co najmniej dwu parkingach głównych jednocześnie. Jednym z tych parkingów był zawsze parking w Truskawiu. Liczbę turystów, którzy wchodzi do parku od strony Truskawia przyjęto jako wartość odniesienia wykorzystywaną w dalszych obliczeniach. Pomiary punktowe prowadzono na siedmiu innych niż główne parkingach oraz dwu miejscach (Biały Domek i Leszno), które nie są formalnymi parkingami, a gdzie wielu odwiedzających zwyczajowo pozostawia samochody. Zawsze w czasie prowadzenia pomiarów punktowych prowadzona była równolegle rejestracja ruchu w Truskawiu. Zgodnie z wynikami wcześniej zrealizowanych badań pilotażowych założono, że większość osób dociera do parku samochodem. Z tego względu prowadzono rejestrację samochodów i osób docierających do punktów pomiarowych. Proporcje osób docierających do parku w inny sposób niż samochodem, ustalono na podstawie danych uzyskanych w badaniach ankietowych.

Ponadto w obliczeniach uwzględniono również okresy w których KPN był niedostępny dla turystów z powodu niesprzyjających warunków pogodowych (susza, wysoka temperatura, opady) oraz inne dane dotyczące ruchu turystycznego uzyskane od Dyrekcji KPN lub z innych źródeł tj.: liczba odwiedzających Muzeum Parku w Granicy, liczba odwiedzających Ośrodek Edukacyjny KPN w Izabelinie, liczba osób biorących udział w wycieczkach kolejką wąskotorową (Sochaczew-Tułowice), liczba osób uczestniczących w zgłoszonych rajdach i zorganizowanych imprezach na terenie parku. Założono również, że warunki pogodowe na całym obszarze Kampinoskiego PN były takie jak zarejestrowano przez stację pogodową w Izabelinie. Dane te pozwoliły na określenie przeciętnej liczby dni w roku kiedy warunki pogodowe zniechęcają większość turystów do przyjazdu do parku. Na podstawie prowadzonych obserwacji w trakcie badań oraz opinii pracowników parku za takie warunki uznano temperaturę poniżej -7°C , a opady równe lub przekraczające 10 ml/cm^2 dziennie. W okresie prowadzonych badań dni o temperaturze poniżej -7°C było średnio 15 w roku a dni o opadach przekraczających 10 ml/cm^2 było 16. Ponadto w niektórych latach park nie był dostępny dla turystów z powodu zagrożenia pożarowego. Począwszy od 1993 r. park był trzynastokrotnie zamknięty z tego powodu. W okresie badań trzykrotnie.

Wyniki

Oszacowanie wielkości ruchu turystyczno-rekreacyjnego odwiedzających przeprowadzono zgodnie ze specjalnie opracowanym algorytmem, wykorzystującym różne współczynniki. Opisana powyżej metoda została opracowana przez profesora Antoniego K. Gajewskiego i przez autorkę artykułu i nie była wcześniej wykorzystywana.

Ogólna forma algorytmu wykorzystywanego do obliczeń przyjęła postać równania:

$$X_o = X_s + X_i, \text{ gdzie}$$

X_o – roczna liczba osób odwiedzających

X_s – roczna liczba docierających do parku samochodem

X_i – roczna liczba osób docierających do parku w inny sposób

Elementy algorytmu:

- średnia liczba osób docierających do parku w poszczególnych miesiącach i w ciągu całego roku w miejscu stałego pomiaru (parking w Truskawiu),
- współczynnik obrazujący stosunek liczby osób docierających do parku samochodem w sobotę do liczby osób docierających w niedzielę,

- współczynnik obrazujący stosunek liczby osób docierających do parku samochodem w dni powszednie do liczby osób docierających w niedzielę,
- współczynnik obrazujący stosunek liczby osób docierających do parku samochodem od strony głównych parkingów do liczby osób wchodzących od strony Truskawia,
- współczynnik obrazujący stosunek liczby osób wchodzących od strony innych niż główne parkingi do liczby osób wchodzących od strony Truskawia,
- współczynnik osób docierających do parku w inny sposób niż samochodem
- liczba osób odwiedzających park w grupach zorganizowanych,
- liczba dni uniemożliwiających poruszanie się po parku (susza, temperatura, deszcz).

Obliczenie przeprowadzono w dwu wersjach. W pierwszej z nich przyjęto, że w ciągu całego roku możliwe jest zwiedzanie parku każdego dnia, a w drugiej, że w niektóre dni warunki pogodowe uniemożliwiają turystykę. Zakładając, że park może być odwiedzany każdego dnia w ciągu całego roku średnia liczba odwiedzających wyniosła 532 102 osoby a maksymalna 964 867. Uwzględniając fakt, że z różnych względów park jest niedostępny w niektórych dni (średnio 44 w roku w okresie badań) odpowiednie wartości wyniosły 429 140 i 864 464. Wyniki pokazały wartość bliską (1 mln osób) intuicyjnego oszacowania Dyrekcji Parku.

Uważa się, że z wyjątkiem parków górskich w pozostałych polskich parkach narodowych natężenie ruchu turystycznego ma charakter sezonowy (Partyka 2010), choć są od tego również wyjątki (Pociask–Karteczka 2007). W olbrzymiej wielości parków maksymalne nasilenie tego ruchu wypada jednak w różnych miesiącach.

Zjawisko sezonowości ruchu rekreacyjno-turystycznego obserwowano także w KPN. Największe nasilenie ruchu zanotowano we wczesnych miesiącach wiosennych (w marcu i w kwietniu) oraz wczesnojesiennych (we wrześniu i w październiku). Natomiast w typowym dla ruchu turystycznego miesiącu wakacyjnym tj. w lipcu obserwowano praktycznie najmniejsze natężenie ruchu odwiedzających. Niższe stwierdzono jedynie w listopadzie i w grudniu. W pozostałych miesiącach liczba odwiedzających jest mniej więcej taka sama. Kampinoski Park Narodowy jak podają inne badania autorki (Dzioban 2012) odwiedzany jest przede wszystkim przez mieszkańców Warszawy i traktowany jest przez nich bardziej jako park podmiejski niż park narodowy. To też po miesiącach zimowych (styczeń, luty), w których ruch odwiedzających jest zaskakująco duży mieszkańcy miasta wraz z pojawiającą się sprzyjającą pogodą ruszają na wędrowną po parku. Jednocześnie z ładniejszą pogodą, coraz dłuższym dniem i przypadającą na te miesiące większą liczbą tzw. dłuższych weekendów (maj, czerwiec) część odwiedzających wyjeżdża prawdopodobnie na dłużej w bardziej oddalone od miejsca zamieszkania miejsca. Toteż ruch turystyczny spada osiągając minimum w lipcu. Wraz z powrotem z wakacji stopniowo wzrasta osiągając maksimum w październiku.

Podsumowanie

W niniejszym badaniu wielkość ruchu turystycznego oszacowano metodą bezpośredniej obserwacji prowadząc pomiary liczby osób przyjeżdżających do parku samochodem, a całkowitą liczbę odwiedzających określono na podstawie specjalnie opracowanego algorytmu. W szacowaniu uwzględniono również proporcje osób docierających do parku w inny sposób niż samochodem. Wydaje się, że metoda ta pozwala na bardziej dokładne szacowanie niż pomiar ruchu na podstawie jednodniowych czy kilkudniowych obserwacji jak to jest często stosowane nie tylko w Polsce (Łodygin, Chovancova 2005). W celu zmniejszenia liczby pomi-

rów, a tym samym kosztów uwzględniono dwa założenia. Po pierwsze, że wzajemny stosunek liczby osób wchodzących do parku w różnych punktach jest wielkością w skali roku stałą oraz, że stosunek liczby odwiedzających park w poszczególnych dniach tygodnia jest również w skali roku wielkością stałą. Przy takich założeniach wystarczy wyznaczyć określony dzień tygodnia i określone miejsce systematycznych (całorocznych) pomiarów oraz określić wyżej wymienione stosunki. Jako dzień tygodnia najlepiej przyjąć dzień, w którym zazwyczaj jest największy ruch odwiedzających.

Przyjmując, że w Kampinoskim Parku Narodowym przez wszystkie dni w ciągu całego roku panują warunki sprzyjające turystyce liczba osób odwiedzających w danym roku wynosi od nieco ponad pół miliona (532 102) do prawie miliona (964 867). Ta ostatnia wartość jest bliska danym podawanym przez GUS (2008). Wydaje się jednak, że jest to wartość nieco zawyżona gdyż w latach 2005–2009 park z różnych powodów był średnio niedostępny dla turystów przez 44 dni. Bliższa prawdziwej wielkości jest liczba turystów zamykająca się w przedziale od 430 000 (wartość średnia) do 860 000 (wartość maksymalna). Jest to nadal liczba nieco mniejsza niż podaje GUS, choć może być nieco zaniżona, gdyż nie uwzględnia zbierających grzyby, którzy w sezonie bardzo licznie i codziennie przychodzą do parku. Dość typowe wydaje się zachowanie grzybiarzy, których trudno wyłapać w parku, bo często na widok ankietera po prostu uciekają.

Stały wzrost liczby mieszkańców Warszawy (w tym liczby emerytów), wzrost aktywności ludzi starszych, coraz lepszy dojazd komunikacyjny, większa mobilność rodzin z dziećmi oraz rosnące zainteresowanie turystyką i rekreacją na obszarach chronionych powodować będą wzrost liczby odwiedzających a tym samym zmuszą Dyрекcję parku do powtarzania okresowo badań ruchu. Wydaje się, że zaproponowana w niniejszej pracy metoda jest stosunkowo prosta i mało kosztowna.

Literatura

- Alejski W. 2009. TeLSKART – nowa metoda badań oraz pomiaru wielkości ruchu turystycznego. Folia Turistica nr 21, AWF Kraków.
- Buchwał A., Fidelus J. 2010. Monitoring ruchu turystycznego przy użyciu czujników ruchu na przykładzie Tatrzańskiego i Babiogórskiego Parku Narodowego. [W:] Krzan Z. Nauka a zarządzanie obszarem Tatr i ich otoczeniem Człowiek i Środowisko, Materiały IV Konferencji Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego a człowiek, T.3, Tatrzański Park Narodowy, Zakopane.
- Cieszewska A. 2009. Ocena ruchu turystycznego w Kampinoskim Parku Narodowym w latach 2005–2006. [W:] Andrzejewska A., Lubański A. (red.). Trwałość i efektywność ochrony przyrody w polskich parkach narodowych, Kampinoski Park Narodowy, Izabelin
- Dzioban K. 2012. Studia nad ruchem rekreacyjno-turystycznym w Kampinoskim Parku Narodowym, maszynopis pracy doktorskiej.
- Eagles P.F.J. 2001. International Trends in Park Tourism EUROPARC October 3–7, Hohe Tauern National Park, Matrei, Austria, conference paper.
- Kajala, L. (red.) 2007. Visitor monitoring in nature areas – a manual based on experiences from the Nordic and Baltic countries.
- Lodygin Z., Chovancova B. 2005. Monitoring ruchu turystycznego w Tatrach. TPN, Zakopane.
- Osiński A. 2002. Turystyka w Kampinoskim Parku Narodowym. [W:] Partyka J. (red.). Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia. Ojców.
- Partyka J. 2002. Ruch turystyczny w Ojcowskim Parku Narodowym. [W:] Partyka J. (red.). Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia. Ojców.

- Partyka J. 2010. Udostępnianie turystyczne parków narodowych w Polsce a krajobraz. Krajobraz a turystyka. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 14 Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec.
- Pociask-Karteczka J., Baścik M., Czubernat S. 2007. Ruch Turystyczny w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1993-2005. [W:] Kurek W., Mika M. (red.). Studia nad turystyką Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze. IGiGP UJ, Kraków.
- Popko–Tomasiewicz K. 2002. Ruch turystyczny w Gorczańskim Parku Narodowym. [W:] Partyka J. (red.). Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia. Ojców.
- Wieniawska B. 2002. Turystyka a ochrona przyrody w Karkonoskim Parku Narodowym. [W:] Partyka J. (red.). Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Ojcowski Park Narodowy, Ojców.
- Wróbel S. 2002. Turystyka w Pienińskim Parku Narodowym. [W:] Partyka J. (red.). Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia. Ojców.

Katarzyna Dzioban

Wydział Turystyki i Rekreacji
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie
katarzyna.dzioban@awf.edu.pl

Fauna sposobem podnoszenia przyrodniczej atrakcyjności turystycznej obszaru

Sylvia Graja-Zwolińska, Ewa Rączkiewicz, Aleksandra Spychała

Abstrakt. Zwierzęta to jeden z głównych magnesów przyciągających turystów, szczególnie na obszary cenne przyrodniczo. Możliwości ich obserwacji, poznania warunków bytowania, specyfiki behawioru, skłania wielu do podejmowania podróży w określone miejsca występowania danego gatunku. Jednakże niewielu turystów potrafi się właściwie zachować, tak by swoją obecnością w jak najmniejszym stopniu ingerować w ekosystem. Biorąc pod uwagę ograniczoną wiedzę turystów, należy sobie zadać pytanie: w jaki sposób eksponować faunę jako atrakcję danego obszaru? Autorki referatu, szukając owej odpowiedzi, postanowiły przede wszystkim ukazać bogactwo i zróżnicowanie atrakcji turystycznych budowanych na podstawie zwierząt. Jak wynika z dokonanej inwentaryzacji oraz analizy materiałów krajoznawczych, na terenie Polski – niemal w każdym województwie – znajdują się tego rodzaju atrakcje, w dużej mierze kreowane przez człowieka; wszystkie one to w wielu przypadkach obiekty znane jedynie pasjonatom lokalnego dziedzictwa. Potwierdziły to również badania własne przeprowadzone na terenie województwa wielkopolskiego. Dążąc do podnoszenia przyrodniczej atrakcyjności turystycznej obszaru konieczne jest wykorzystywanie różnorodnych obiektów, miejsc, imprez związanych z fauną danego terenu, co z jednej strony może przyczynić się do podnoszenia świadomości i wiedzy ekologicznej, a z drugiej – pomoże ograniczyć napływ przypadkowych turystów do ostoi dziko żyjącej zwierzyny.

Słowa kluczowe: przyrodnicza atrakcyjność turystyczna, fauna.

Abstract. Fauna as a way to increase natural tourist attractiveness of a specific area. Animals are one of the main attractions luring tourists, especially on the valuable natural areas. The opportunity to observe animals, to know their living conditions or peculiar characters of behaviour induce many people to travel to specific places, where certain species live. However, only few of them behave in a proper way, not to interfere with ecosystem by their presence, where they enter – theoretically – only as guests. Taking into account limited knowledge of tourists, you have to ask: what is the way to expose fauna as a specific area attraction? The authors, searching for answer to the above-mentioned question, first of all decided to show the variety and diversity of tourist attractions, which are established on the basis of animals. According to the realized inventory and sightseeing materials' analysis, within the territory of Poland – almost in every voivodship – those specific attractions exist; one should add – they are created in majority by people; all of them are in many cases known only by local heritage fans. This fact was also confirmed by research conducted in wielkopolskie voivodship, too. Using various objects, places and events connected with fauna it is necessary to achieve an increase of natural area's tourist

attractiveness. On the one hand, taking advantage of these attractions can contribute to the increase of ecological consciousness and knowledge, on the other – it can limit the inflow of accidental tourists into the mainstay of wild animals.

Key words: fauna, tourist's natural attractiveness

Istota atrakcyjności turystycznej

Termin atrakcyjność turystyczna to wg Kurka (2008) „właściwość obszaru lub miejscowości wynikająca z zespołu cech przyrodniczych lub pozaprzyrodniczych, które wzbudzają zainteresowanie i przyciągają turystów”. Na atrakcyjność, w takim rozumieniu, składają się elementy będące podstawą wszelkiego rozwoju aktywności turystycznej i zaspakajania potrzeb turystycznych. Należą do nich zatem: walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne oraz dostępność komunikacyjna.

Wielu autorów podkreśla (m.in. Kiryłuk 2009 i Borkowska-Niszczota 2009), że do czynników decydujących o atrakcyjności turystycznej należy dodać stan i ochronę środowiska, których znaczenie przy wyborze miejsca wypoczynku w ostatnich latach wzrosło.

W kontekście powyższych rozważań za przyrodniczą atrakcyjność turystyczną należy uznać te komponenty środowiska (naturalne lub utworzone przez człowieka), które przyciągają turystów w celu zaspokojenia ich potrzeb poznawczych dotyczących zagadnień przyrodniczych.

Z terminem atrakcyjność turystyczna ściśle związane jest określenie „atrakcje turystyczne”. Kruczek (2011) zauważa, że w wielu opracowaniach pojęcie to jest pojmowane intuicyjnie. Autor ów stwierdza także, że w polskiej literaturze fachowej unikano stosowania sformułowania „atrakcje turystyczne”, w efekcie czego nie zostało ono jednoznacznie zdefiniowane. Natomiast często spotykanym w rodzimych publikacjach określeniem jest walor turystyczny, używany niekiedy jako synonim atrakcji.

Próbę interpretacji pojęcia atrakcji turystycznej zajmowało się wielu badawczy m.in. Lew (1987), Walsh-Heron, Stevens (1990) za Swarbrooke (2002), MacCannell (1990) za Richards (2002), Davidson (1996), Stasiak (2007), Kurek (2008), Gołembski (2009), Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk (2010), Kruczek (2011). Definicja atrakcji wciąż zresztą ewoluuje wskutek prowadzonych badań oraz postępującą specjalizacją na rynku usług turystycznych.

Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto pojęcie wprowadzone przez Kurka (2008), który przez atrakcje turystyczne uznaje „wszelkie obiekty stanowiące przedmiot zainteresowania turystów i przyciągające ruch turystyczny. Za atrakcje może być uznany każdy obiekt lub wydarzenie, które spełnia trzy warunki: ma rdzeń będący atrybutem miejsca, dysponuje oznacznikiem w postaci informacji o rdzeniu, przyciąga turystów” (Kurek 2008).

W kontekście przyjętej definicji można stwierdzić, iż na terenie Polski, w obrębie każdego województwa, znajdują się liczne atrakcje, których główny rdzeń koncentruje się wokół poznania danego zwierzęcia (specyfiki gatunku, behawioru, kontekstu kulturowego itp.). W opinii autorki, biorąc pod uwagę liczbę i różnorodność wspomnianych atrakcji, można je określić mianem faunistycznych atrakcji turystycznych.

Klasyfikacja atrakcji turystycznych

W literaturze spotyka się wiele klasyfikacji atrakcji turystycznych. Davidson (1996) wyróżnił ich kategorie, biorąc pod uwagę zainteresowania i motywacje turystów. Warto zwrócić uwagę, że ów autor powiększa dylematy terminologiczne, włączając w istotę atrakcji walory i infrastrukturę turystyczną.

Z kolei Swarbrooke (2002) wprowadził do literatury dwa podziały atrakcji turystycznych; pierwszy różnicuje je wg genezy powstania a drugi wg celu podejmowanej podróży.

Jeszcze inną typologię atrakcji zaproponował Wall (1977), dzieląc je na trzy rodzaje, w zależności od cech przestrzennych; istnieją zatem atrakcje: punktowe, liniowe i powierzchniowe. Pierwszy rodzaj koncentruje na małym terenie dużą liczbę turystów, a obszar ten nie byłby turystycznym, gdyby nie było danej atrakcji; Wall zwraca przy tym uwagę na pozytywne i negatywne skutki punktowego zlokalizowania atrakcji turystycznych. Do plusów zalicza on rozwój regionu, w którym znajduje się atrakcja, tworzenie nowych miejsc pracy i gromadzenie środków finansowych, a do cech negatywnych – obniżenie jakości doznań turystów oraz niszczenie atrakcji (Wall 1977). Tymczasem atrakcje powierzchniowe gromadzą turystów na dużym obszarze, stąd ich mniejsza koncentracja, czego zaletą jest kilka ośrodków z wzmożonym ruchem turystycznym powodujących, że inne tereny są zachowane w naturalnym stanie. Natomiast wada tego rodzaju atrakcji to możliwość niekontrolowanego rozwoju mniejszych ośrodków, które mogą przyczynić się do degradacji zasobów naturalnych oraz być niezgodne z planami rozwojowymi (Wall 1977).

Spośród faunistycznych atrakcji turystycznych do obiektów punktowych zalicza się pomniki i rzeźby, jak również ogrody, zagrody, parki pokazowe, muzea i skanseny oraz imprezy i święta; do atrakcji liniowych – szlaki. Atrakcje powierzchniowe to głównie parki narodowe i krajobrazowe, które najczęściej oferują różne warianty poznania żyjącej tu fauny, umożliwiające – zwłaszcza turystom-pasjonatom – obserwację zwierząt żyjących w ich naturalnym środowisku.

W praktyce bardzo często wykorzystywaną przez turystów i organizatorów turystyki klasyfikacją atrakcji turystycznych jest ta, w której kryterium podziału jest popularność danego miejsca lub wydarzenia (co przekłada się na liczbę odwiedzających).

Różnego tego typu podziały można spotkać w ogólnodostępnych przewodnikach turystycznych czy czasopismach podróżniczych. Prestiżowy magazyn podróżniczy *Travel&Leisure* opublikował w 2011 r. listę pięćdziesięciu najczęściej odwiedzanych atrakcji turystycznych na świecie, wśród których trzy można zaliczyć do faunistycznych atrakcji turystycznych: „PIER 39” (oceanarium w San Francisco), park tematyczny „Disney’s Animal Kingdom” i morski park rozrywki „SeaWorld” (oba na Florydzie)¹.

Reasumując, biorąc pod uwagę główny cel tworzenia i charakter atrakcji budowanych na motywie zwierzęcym można je zróżnicować na dwie kluczowe grupy (tab. 1).

¹ <http://www.travelandleisure.com/articles/worlds-most-visited-tourist-attractions>, z dn. 09.09.2013 r.

Tab. 1. Typy faunistycznych atrakcji turystycznych w Polsce (źródło: opracowanie własne na podstawie przewodników turystycznych i stron internetowych (wrzesień 2013)

Table 1. Types of tourist attractions connected with fauna in Poland (source: own study based on literature and web pages analysis (September 2013)

Typ faunistycznej atrakcji turystycznej	Liczba atrakcji w Polsce
Pomniki, rzeźby, fontanny itp.	113
Ogrody, zagrody, parki*	26
Imprezy, święta	13
Muzea, skanseny*	8
Szlaki	5

* w inwentaryzacji pominięto obszary chronione i ośrodki muzealne im podlegające.

Faunistyczne atrakcje turystyczne na świecie i w Polsce

Na świecie w różnych miejscowościach występuje wiele, mniej i bardziej znanych, faunistycznych atrakcji turystycznych. Obok tak słynnych obiektów jak: Park Narodowy Yellowstone, ogrody zoologiczne w San Diego czy Berlinie, istnieje wiele mniej popularnych, jednak równie ciekawych. I tak np. na ulicach Moskwy można znaleźć kilka pomników poświęconych zwierzętom. Na szczególną uwagę zasługuje dzieło pt.: „Make Way for Ducklings”, które można znaleźć również w Bostonie. Zabawne wizerunki kaczek przyjęły nazwę od popularnej bajki napisanej przez Roberta McCloskeya, opowiadającej o życiu ptaka z pisklętami w parku. Obiekt ten, w szerszym kontekście społeczno-kulturowym, odwołuje się do przyjaźni między dziećmi z USA a ZSRR². Kolejny pomnik, „Współczucie”, przedstawia bezdomnego psa, symbolizującego humanitarne traktowanie bezpańskich zwierząt. Został postawiony przez rosyjskich artystów, chcących upamiętnić psa, zabitego na dworcu, a o którego wcześniej dbali pasażerowie i pracownicy metra.

Warto wspomnieć także o Muzeum Kota w Floret de Mar w Hiszpanii. W obiekcie działającym od 2002 r. można zobaczyć ponad 6 000 prywatnych eksponatów gromadzonych od dzieciństwa przez Werę Nowoselowę. Kocie figurki zrobione są z różnych materiałów, a obrazy pochodzą z bardzo odległych i egzotycznych zakątków świata. Raz do roku na przełomie lutego i marca organizowany jest koci festiwal, w którym uczestniczą miłośnicy kotów z całego świata³.

Z kolei będąc w Szkocji warto poznać szlak ptaków drapieżnych, powstały z inicjatywy lokalnych organizacji i przedsiębiorców chcących promować region Trossachs. Obiekt liczy około 40 km, można się po nim poruszać autem, rowerem bądź pieszo, i obserwować wzdłuż trasy na specjalnie utworzonych punktach m.in. pustułkę, myszółowa, błotniaka zbożowego czy kanię rudą. Szlak ten daje możliwość poznania dziko żyjących zwierząt przez przeciętnego turystę – na trasie zostały opracowane opisy ptaków, a na mapie zaznaczono wybrane miejsca ich przebywania⁴.

² <http://www.russia-ic.com/travel/cityhunter/1461/#.T8UJQFKbjxR>, z dn. 29.09.2013 r.

³ <http://www.catmuseum.com/ENGLISH/ENG/NEWS/ENGLISH%20NEWS.htm>, z dn. 29.09.2013 r.

⁴ <http://www.birdofpreytrail.com/>, z dn. 29.09.2013 r.

Tymczasem Polska to kraj o równie dużym bogactwie i zróżnicowaniu faunistycznych atrakcji turystycznych utworzonych za sprawą człowieka. Obok obszarów chronionych i wyjątkowych terenów leśnych (na czele z leśnymi kompleksami promocyjnymi), w każdym województwie występują miejsca i obiekty stwarzające sposobność bliższego poznania określonego przedstawiciela fauny. Największa koncentracja tego rodzaju atrakcji (powyżej 15 różnych obiektów) występuje w województwach: wielkopolskim, śląskim i pomorskim, a najmniejsza – w podkarpackim (jedynie bocian w Stubnie). Jak widać z poniższej tabeli, dominują pomniki i rzeźby przedstawiające określone zwierzęta (tab. 1). Warto nadmienić, że w ciągu ostatnich lat przybywa imprez tematycznych, poświęconych wybranym gatunkom (doskonałym przykładem jest choćby Święto Krowy organizowane w Chyrzynie, czy Dni Krokodyla w Okunince).

Coraz większą popularnością wśród zainteresowanych turystów cieszą się szlaki, pozwalające poznać określonych przedstawicieli fauny. Tych pięć oznakowanych w terenie tras przybliża konkretne gatunki ptaków (bociana białego, derkacza i gęś gęgawę) i jednego ssaka – bobra.

Z kolei najbardziej popularnym gatunkiem jest pies – upamiętniony został aż 9 razy; w dalszej kolejności uplasowały się: gęś i koń (po 7 uwiecznień), niedźwiedź, żaba, kot, koza i lew (po 6), ryby – bez określenia konkretnego gatunku (5), żubr (4), orzeł, słoń i jeleni (3), osioł, kaczka, bocian, sokół, żyrafa, gołąb, dzik i bydlę (2), zaś po jednym wizerunku mają – sowa, kura, łabędź, mysz, chrząszcz, bóbr, szarańcza, wróbel, pingwin, szczur, śledź, jastrząb, morświn, łosoś, wydra, foka, pszczoła, szczupak, wilk, małpa, krokodyl, pelikan, marabut, świnia, żółw, sarna i mors. Polacy mogą zobaczyć także 2 pomniki poświęcone wymarłym już zwierzętom – turowi i mamutowi.

Warto w tym miejscu jeszcze raz podkreślić, iż wiele z tych miejsc przekazuje również informację kulturową (np. pomnik śledzia w Strękowej Górze, symbolizujący charakterystyczną miękką wymowę mieszkańców Białostoczczyzny tzw. śledzikowanie).

Tak duże zróżnicowanie faunistycznych atrakcji turystycznych daje ogromne możliwości w zakresie podnoszenia przyrodniczej atrakcyjności turystycznej danego obszaru. Wymaga to jednak odpowiedniego przygotowania samej atrakcji (jej interpretacji, wyeksponowania w konkretnym kontekście) oraz podjęcia działań promocyjnych. W tej perspektywie istotnych informacji mogą dostarczyć badania znajomości tego rodzaju atrakcji oraz sposobu ich postrzegania.

Percepcja faunistycznych atrakcji turystycznych

Ciekawych spostrzeżeń dostarczyły badania ankietowe przeprowadzone w 2011 r. na próbie 370 osób, uczestniczących w Świecie Świni w Siedlcu oraz zwiedzających ogród zoologiczny w Poznaniu (90% wszystkich respondentów pochodziło z województwa wielkopolskiego) (Rączkiewicz 2012). Ich celem było poznanie świadomości istnienia atrakcji opartych na motywach zwierzęcych oraz ewentualnej wiedzy na ich temat. Po szczegółowej analizie wysnuto następujące wnioski:

- najczęściej wymieniane były atrakcje oparte na obecności zwierząt żyjących w niewoli oraz miejsca poświęcone zwierzętom (ogrody zoologiczne w Poznaniu, Wrocławiu, Warszawie, Gdańsku, fokarium na Półwyspie Helskim, rezerwy pokazowe żubrów w Białowieży i na Wolinie oraz rozmaite parki tematyczne, np. dinozaurów),
- znaczna część badanych (prawie 80%) wskazywała konkretne miejsca, obiekty (wymieniając je z nazwy),

- większość respondentów kojarzyła obiekty, a nie imprezy (co wynika z mniejszej popularności tego typu wydarzeń – wiele z nich odbywa się w skali lokalnej czy regionalnej),
- głównymi źródłami informacji o faunistycznych atrakcjach turystycznych były rodzina, znajomi oraz Internet (łącznie około 60%),
- dominującą grupę korzystających z tego rodzaju atrakcji stanowiły rodziny z dziećmi,
- najczęściej deklarowana przez badanych łączna kwota przeznaczona na poznanie danej atrakcji mieściła się w przedziale 50-100 zł.

Planując wyeksponowanie czy rozwój atrakcji opartej na motywie zwierzęcym, warto przeprowadzić badania sondażowe. Realizacja wspomnianych badań wśród turystów, jak i mieszkańców obszaru występowania faunistycznej atrakcji turystycznej, może wskazać, czy dana atrakcja ma wystarczającą siłę przyciągania, czy warto wokół niej realizować kolejne pomysły (o charakterze edukacyjnym, turystycznym).

W opinii autorek, badania znajomości fauny, jej percepcji oraz stopnia rozwoju funkcji turystycznej na obszarach cennych przyrodniczo mogłyby pomóc w realizacji nowych inwestycji (np. budowa centrum edukacyjno-rozrywkowego poza terenem koncentracji najwyższych rangą walorów przyrodniczych), finalnie odciążających najbardziej zagrożone ekosystemy przed presją turystów.

Podsumowanie

W świetle przeprowadzonych analiz (literatury turystycznej, krajoznawczej, materiałów promocyjnych oraz wyników badań) można wyciągnąć następujące wnioski:

- fauna stanowi istotny element podnoszący atrakcyjność turystyczną obszaru, ale głównie w skali danego regionu;
- niewiele atrakcji kreowanych na motywie zwierzęcym znanych jest powszechnie respondentom, a te najczęściej wymieniane są zasługą działalności człowieka;
- w przypadku przeciętnego turysty fauna nie stanowi wiodącej atrakcji przy wyborze miejsca wypoczynku;
- znaczna część faunistycznych atrakcji turystycznych pełni *stricte* funkcję edukacyjną, rozrywkową, a w mniejszym stopniu ochronną;
- istnieje potrzeba tworzenia „sztucznych” atrakcji turystycznych opartych na motywie zwierzęcym w celu odciążenia przypadkowego turysty od najcenniejszych przyrodniczo terenów – umożliwi to edukację turysty, jak również zachowanie naturalnych siedlisk.

Literatura

- Davidson R. 1996. Turystyka. Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa: 92.
- Golemski G. (red.) 2009. Kompendium wiedzy o turystyce. PWN, Warszawa: 43.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B. 2010. Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie. PWE, Warszawa: 52.
- Kiryłuk H., Borkowska-Niszczota M. 2009. Ocena atrakcyjności walorów turystycznych Biebrzańskiego Parku Narodowego w świetle badań ankietowych. W: *Ekonomia i Zarządzanie*, Białystok, 1 (1): 63-87.
- Kruczek Z. 2009. Między atrakcją a pułapką turystyczną. Dylematy turystyki kulturowej XXI wieku, W: Stasiak A. (red.) *Kultura i turystyka, razem ale jak?* Wydawnictwo WSTH, Łódź: 71-80.
- Kruczek Z. 2011. Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań. Proksenia, Kraków: 18.

- Kurek W. 2008. Turystyka. PWN, Warszawa: 27.
- Lew A. 1987. A Framework of Tourist Attraction Research. W: *Annals of Tourism Research*, 14: 553-575.
- Liszewski S. 1995. Przestrzeń turystyczna. W: *Turyzm*, 5 (2): 87-101.
- Rączkiewicz E. 2012. Zwierzęta jako główny motyw tworzenia atrakcji turystycznej. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu (maszynopis pracy magisterskiej).
- Richards G. 2002. Tourist Attractions System. Exploring cultural behavior. W: *Annals of Tourism Research*, 29 (4): 1048-1064.
- Stasiak A. 2007, Szlaki turystyczne – zagospodarowanie, atrakcja czy produkt turystyczny? W: Kuleczka P. (red.) *Szlaki turystyczne a przestrzeń turystyczna*. PTTK „Kraj”, Warszawa: 47.
- Swarbrooke J. 2002. *The Development and Management of Visitor Attractions*. Butterworth Heinemann, Oxford: 4.
- Wall G. 1977. Tourism Attractions: line, point, area. W: *Annals of Tourism Research*, 24 (1): 240-243.
- <http://www.russia-ic.com>, z dn. 29.09.2013 r.
- <http://www.birdofpreytrail.com>, z dn. 29.09.2013 r.
- <http://www.catsmuseum.com>, z dn. 29.09.2013 r.
- <http://www.travelandleisure.com>, z dn. 09.09.2013 r.

Sylvia Graja-Zwolińska, Ewa Rączkiewicz, Aleksandra Sychała

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

sgraja@wp.pl, raczkiewicz.e@gmail.com, spychala.a@wp.pl